

УДК 373.2.01:371.3

DOI: <https://doi.org/10.35774/gsip2023.02.102>**Ольга ЧИКУРОВА**

м. Тернопіль, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4760-9895>**Володимир ЧАЙКА**

м. Тернопіль, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3665-0403>**Оксана ПИСАРЧУК**

м. Тернопіль, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0110-9174>

НЕФОРМАЛЬНА ТА ІНФОРМАЛЬНА ОСВІТА ДОШКІЛЬНИКІВ: СУТЬ, ВИДИ ТА ФУНКЦІЇ

Анотація. Сучасні реалії створюють нові вимоги до дошкільної освіти, де окрім формальної освіти, все більшу роль відіграють неформальна та інформальна освіта. Ці два види освіти збагачують знання, уміння та навички дитини, сприяючи її всебічному розвитку. У статті визначено сутність та специфіку неформальної та інформальної дошкільної освіти, їх відмінність від формальної освіти. Розкрито особливості впливу неформальної та інформальної освіти на формування особистості дитини дошкільного віку. Встановлено, що неформальна та інформальна освіта відіграють важливу роль у формуванні особистості дитини дошкільного віку, доповнюючи та розширюючи можливості формальної освіти. Визначено, що неформальна та інформальна освіта сприяють розвитку пізнавальної, емоційно-вольової та особистісної сфер дитини, формують її творчі здібності, самостійність, ініціативу, відповідальність, креативність. Основну увагу зосереджено на важливості неформальної та інформальної освіти крізь призму концепції навчання впродовж життя (англ. *lifelong education*) та неперервності освіти. Досліджено, що неформальна та інформальна освіта дітей дошкільного віку – це освіта, яка здобувається дитиною поза межами формальної системи освіти, тобто дитячого садка. Вона може бути пов'язана з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям.

Розглянуто переваги та недоліки неформальної та інформальної освіти для дітей дошкільного віку. Встановлено, що гнучкість цих форм освіти дозволяє дитині навчатися в будь-який час та місці, що сприяє

доступності навчання, особливо в контексті інклюзивної освіти. Окрім того, зазначається важливість індивідуального підходу, який дозволяє враховувати інтереси та потреби кожної дитини. В неформальній та інформальній освіті дітей дошкільного віку розвивається мотивація до навчання через можливість самостійного вибору тем і предметів. Таким чином розвиток самостійності є ще однією перевагою неформальної та інформальної освіти. Однак, недоліками цих видів освіти є ризик дезінформації та відсутність нормативного контролю, що може призвести до поширення недостовірної інформації та стереотипів серед дітей. Тому важливо сприяти формуванню критичного мислення у дітей дошкільного віку.

Ключові слова: неформальна освіта, інформальна освіта, дитина дошкільного віку, дошкільник, безперервна освіта, навчання впродовж життя.

Olha CHYKUROVA

Ternopil, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4760-9895>

Volodymyr CHAIKA

Ternopil, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3665-0403>

Oksana PYSARCHYK

Ternopil, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0110-9174>

NON-FORMAL AND INFORMAL PRESCHOOL EDUCATION: NATURE, TYPES, AND FUNCTIONS

Abstract. *Modern realities impose new demands on preschool education, where, in addition to formal education, informal and non-formal education play an increasingly significant role. These two types of education enrich the knowledge, skills, and abilities of children, contributing to their comprehensive development. The article defines the essence and specificity of informal and non-formal preschool education, distinguishing them from formal education. It explores the impact of informal and non-formal education on the formation of the personality of preschool children, emphasizing their vital role in complementing and expanding the possibilities of formal education. It is established that informal and non-formal education foster the development of cognitive, emotional-volitional, and personal spheres of the child, shaping their creative abilities, independence, initiative, responsibility, and creativity. The main focus is on the importance of informal and non-formal education through the lens of the concept of lifelong learning and*

educational continuity. It is investigated that informal and non-formal education for preschool children is education obtained outside the formal education system, i.e., kindergarten. It may be associated with professional, civic, or other activities, family, or leisure.

Advantages and disadvantages of informal and non-formal education for preschool children are considered. It is established that the flexibility of these forms of education allows children to learn at any time and place, enhancing accessibility to education, especially in the context of inclusive education. Furthermore, the importance of an individual approach is emphasized, enabling consideration of the interests and needs of each child. In informal and non-formal education for preschool children, motivation for learning is developed through the opportunity for independent selection of topics and subjects. Thus, the development of independence is another advantage of informal and non-formal education. However, the drawbacks of these types of education include the risk of misinformation and the absence of normative control, which can lead to the dissemination of unreliable information and stereotypes among children. Therefore, it is crucial to promote the development of critical thinking among preschool children.

Keywords: *informal education, non-formal education, preschool education, preschooler, lifelong education, learning throughout life.*

Постановка проблеми. Сучасні вимоги до дошкільної освіти визначають нові реалії, які вимагають гнучких та інноваційних підходів до організації навчання. Формальна освіта є фундаментом для розвитку особистості, але не може повністю підготувати людей до життя в сучасному світі. Це пов'язано з тим, що формальна освіта часто обмежується стандартами та навчальними програмами, які не завжди здатні відповісти на виклики сучасності.

Формальна освіта у закладах дошкільної освіти, особливо державної форми власності, не є гнучкою та не дає можливості для індивідуального підходу до кожного дошкільника, особливо в умовах інклюзивного підходу. Погоджуємося з думкою Р. Руденського та І. Жаркової, що «одним з найважливіших періодів життя людини є дошкільне дитинство. Воно часто проходить у державному садку та, на жаль, не у всіх дітей є можливість відвідувати ЗДО. Існуючі організаційні форми дошкільного виховання не можуть повністю задовольнити зростаючі потреби населення, тому почали розвиватися альтернативні форми дошкільної освіти» [Руденський, Жаркова, 2021, С. 59].

З іншого боку, неформальне та інформальне навчання дає можливість розвивати творчі та практичні навички, які необхідні для подолання складних завдань і вирішення реальних проблем.

Щоб характеризувати навчання дітей як цілісний процес розвитку та формування особистості, слід досліджувати не лише навчання, яке здійснюється у закладі дошкільної освіти, але й навчання поза ним. Це важливо, враховуючи той факт, що значну частину часу дошкільнята перебувають поза межами групової кімнати. Досвід життя дітей як в ЗДО, так і поза ним, має

значний вплив на їхні досягнення у навчанні та долучення до суспільного життя.

Аналіз досліджень та публікацій. Неформальну та інформальну освіту досліджували багато зарубіжних науковців. Одними з перших дослідників неформальної освіти були Джон Дьюї, Марія Монтессорі та Жан Піаже. Вони підкреслювали важливість навчання поза формальною освітньою системою, яке відбувається в процесі повсякденного життя. Характеристики, форми та особливості реалізації неформальної освіти досліджували А. Грайчевці, Т. Караліс, Ф. Х. Кумбс, Дж. Мюррей, Т. Пінхас та інші. В Україні цю проблему досліджували Л. Лук'янова, Ю. Мельничук, Л. Ніколаєнко, О. Литовченко, Н. Павлик та ін. Українські дослідники, на жаль, не помічають важливості неформальної та інформальної освіти для психофізичного, емоційного та інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку.

Мета статті – дослідити роль неформальної та інформальної дошкільної освіти у формуванні особистості дитини дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Міжнародні організації, такі як Рада Європи, ЮНЕСКО та ОЕСР, вказали на концепцію навчання впродовж життя (англ. lifelong education) як загальний принцип організації та перепрофілювання освіти [A Memorandum on Lifelong Learning, 2000]. Багато країн розробили політику, стратегії чи механізми для створення систем неперервної освіти.

Тоді як Європейський союз визначає навчання впродовж життя як період навчальної діяльності для формування знань, умінь та компетентностей, інші визначення описують її як будь-яку формальну чи неформальну, постійну навчальну діяльність, що здійснюється з метою розвитку знань, вмінь та здібностей в межах особистого, соціального чи ділового життя [Güleç, Çelik, Demirhan, 2012]. Європейська Комісія визначає обсяг освіти впродовж усього життя як сукупність всіх формальних та неформальних видів навчання від дошкільного віку до старості [Kivrak, 2007]. Комісія Європейського Співтовариства [A Memorandum on Lifelong Learning, 2000] зауважує, що необхідна подальша особлива підтримка неформальної освіти з акцентом на навчання впродовж життя в освітньому процесі під час переходу до інформаційного суспільства, а також економічних та соціальних змін.

У наукових колах саме формальне навчання (освіта) часто вважається основним способом здобуття освіти та навчання. Воно визначає яким чином надавати освітні послуги і формувати уявлення людей про те, що є процесом навчання.

З огляду на концепцію навчання впродовж життя неперервність освіти передбачає важливість неформального та інформального навчання. Неформальне навчання здійснюється поза межами формальної системи освіти, наприклад, у гуртках, в мистецьких організаціях або вдома. Його не розглядають як «справжнє» навчання, оскільки воно не передбачає здобуття формальної кваліфікації.

Однак не можна забувати й того, що інформальна освіта – це «найстаріша» форма навчання, яка існує з давніх часів. Вона здійснюється в повсякденному житті, коли діти навчаються на основі свого власного досвіду та спостережень. Значення інформальної освіти часто недооцінюється, хоча вона може бути ефективною для розвитку навичок та знань, необхідних для повсякденного життя. «Інформальні контексти», такі, як сім'я, друзі, соціальна група та соціальні мережі, створюють величезні можливості для навчання і самоосвіти.

Неформальна освіта є основною особливістю, яка перетворює освітню діяльність на навчання впродовж усього життя. Неформальна освіта пов'язана з навчанням упродовж життя в різних аспектах. Вона охоплює різні сфери, такі, як мистецтво, ремесла, спорт та інші, а також уроки з репетиторами і тренерами, короткострокові курси, лекції, тренінги та розвиток навичок. Неформальна освіта для дітей поза межами звичайних закладів освіти є важливою та корисною, оскільки не все, чого можна навчитися, доступне в умовах цих закладів.

У Меморандумі неперервної освіти Європейського Союзу зазначено, що «існує три основні категорії цілеспрямованих навчальних активностей:

– **формальне навчання**: здійснюється в навчальних закладах та навчальних установах і призводить до здобуття визнаних дипломів та кваліфікацій;

– **неформальне навчання**: здійснюється поруч із основними системами освіти та підготовки і, зазвичай, не призводить до формалізованих сертифікатів. Неформальне навчання може здійснюватися через організації або послуги, які створені для доповнення формальних систем (класи з мистецтва, музики та спорту або приватні уроки);

– **інформальне навчання**: є природнім супутником повсякденного життя. На відміну від формального та неформального навчання, інформальне навчання не завжди є цілеспрямованим, а, отже, може бути невизнаним навіть самими особами-здобувачами як внесок до їхніх знань і вмій» [A Memorandum on Lifelong Learning, 2000].

Закон України про освіту також визначає ці «три види освіти як:

– **формальну освіту** – освіту, яка здобувається за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей (професій) і передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою;

– **неформальну освіту** як освіту, що здобувається, зазвичай, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій;

– **інформальну освіту** (самоосвіту) як освіту, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою окремих компетентностей, зокрема, під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям» [Закон України «Про освіту», 2019].

Таким чином, можна зробити висновок, що неформальна та інформальна освіта дітей дошкільного віку – це освіта, яка здобувається дитиною поза межами формальної системи освіти, тобто дитячого садка. Вона може бути пов'язана з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям. Неформальне та інформальне навчання відіграють важливу роль у розвитку дітей дошкільного віку, доповнюючи формальну дошкільну освіту та сприяючи всебічному розвитку дитини і реалізації концепції навчання впродовж життя.

У наукових колах межі між неформальною та інформальною освітою часто є розмитими, проте усі вони співпадають у контексті того, що ці види освіти не замінюють формальне навчання, а доповнюють його.

На думку Ф. Кумбса (Philip H. Coombs) і М. Ахмета (Manzoor Ahmed), до неформальної освіти належить «будь-яка організована навчальна діяльність за межами встановленої формальної системи» [La Belle, 1982].

Л. Лук'янова характеризує неформальну освіту як таку, що здійснюється в «освітніх установах або громадських організаціях (клубах, гуртках), під час індивідуальних занять з репетитором, тренером й зазвичай не підтверджується наданням документа» [Лук'янова, 2016].

Інформальна освіта – це вид освіти, який не має чітко визначених меж і форм. Вона може здійснюватися в будь-якому місці і в будь-який час, і бути індивідуалізованою (самостійною) або груповою (в колективі). Вона відрізняється від формальної освіти тим, що не має чітко визначеної програми, а від неформальної освіти – тим, що не організована спеціально.

Такий вид освіти зазвичай відбувається в природному середовищі і дитина має можливість самостійно обирати те, що їй цікаво та корисно.

Національний освітній глосарій визначає інформальну освіту як таку, що зовні не організована, тобто неофіційна, самоорганізована освіта (самоосвіта) [Національний освітній глосарій, 2011].

Вважаємо правильною думку І. Юник, який зазначає, що «поняття «інформальна освіта» не тотожне поняттю «самоосвіта», оскільки остання входить до складу першої. Самоосвіта є цілеспрямованим способом самостійного здобуття особистістю знань і спрямована на досягнення заздалегідь поставленої когнітивної мети, яка в ході пізнавальної діяльності підлягає суттєвій корекції, тоді як інформальна освіта може здійснюватися не тільки усвідомлено, а й неусвідомлено» [Юник, 2022].

І. Жукевич зазначає, що «існує думка, що даний вид треба називати повсякденною освітою. У цьому є певний смисл, адже повсякденна діяльність є найбільш тривалим і неперервним (за винятком, можливо, часу для сну) періодом людського життя. Інформальну освіту іноді називають університетами життя, місцем, де ми навчаємося, часто не усвідомлюючи, що ми робимо» [Жукевич, 2017].

Таким чином, можна зробити висновок, що інформальна освіта – це широкий спектр видів навчання, які відбуваються поза формальними навчальними

зкладами. Вона включає в себе самоосвіту, а також інші види навчання, які відбуваються в повсякденному житті людини, наприклад, сімейне, побутове, дозвіллене навчання. Самоосвіта є частиною інформальної освіти.

Неформальну та інформальну освіту в дошкільному віці можна класифікувати за різними критеріями.

Залежно від **мети навчання** неформальну та інформальну освіту можна поділити на:

– освіту, пов'язану зі змістом навчання (діти навчаються, щоб здобути знання і навички, а також зрозуміти як облаштований світ). Наприклад, дитина хоче навчитися кататися на велосипеді, тому вона спостерігає за іншими, як вони це роблять і тренується сама;

– Освіту, пов'язану з процесом навчання (діти навчаються, тому що вони отримують задоволення від самого процесу навчання, вони люблять ставити запитання, шукати відповіді, вирішувати проблеми; їх захоплює процес пізнання, а не лише кінцевий результат). Наприклад, дитина отримує задоволення від самого процесу будівництва з Lego. Вона ставить перед собою завдання створити щось конкретне, наприклад, будинок або машину. Вона міркує, як це зробити, і пропонує різні варіанти. Її захоплює сам процес творення, а не лише те, що вона отримає в результаті.

Залежно від **форми** навчання неформальну та інформальну освіту можна поділити на групову та індивідуальну.

Групова неформальна та інформальна освіта – це навчання, яке здійснюється в групі дітей, які мають спільні інтереси або цілі.

Групова неформальна освіта може бути організована в умовах різних закладів, таких, як клуби та гуртки. У клубах та гуртках діти можуть займатися різними видами діяльності, такими, як музика, танці, спорт, мистецтво тощо. Групове навчання в таких клубах та гуртках дає змогу дітям розвивати свої таланти та здібності.

Групова інформальна освіта для дошкільників, загалом, відбувається у сім'ї чи в групах з іншими дітьми. Діти навчаються, спостерігаючи за дорослими, які їх оточують. Наприклад, діти можуть вчитися готувати (звичайно, на базовому рівні), прибирати, ремонтувати тощо, спостерігаючи за своїми батьками чи іншими дорослими.

Індивідуальна форма неформальної та інформальної освіти вказує на освітні процеси, які спрямовані на одну окрему дитину та протікають в індивідуальній, персоналізованій формі.

Індивідуальна неформальна освіта є дещо складною формою для дошкільників, проте реальною вже у віці 4-6 років. Ці індивідуальні програми можуть бути адаптовані до конкретних потреб та інтересів кожної дитини, забезпечуючи максимально ефективний розвиток на основі її унікальних здібностей. Це можуть бути індивідуальні заняття з розвитку мовлення, спортивні заняття, уроки музики чи індивідуальні заняття на основі розвивальних програм.

Індивідуальна форма інформальної освіти є, на нашу думку, найбільш природною для дітей дошкільного віку, оскільки «для дитини-дошкільника основний шлях розвитку – це емпіричне узагальнення власного чуттєвого досвіду». [Дудник, 2001] Тобто, дитина досліджує світ за допомогою органів чуття і на основі отриманої інформації робить висновки, узагальнення, формує уявлення про світ. Таким чином вона самоорганізовано здобуває окремі компетентності, зокрема, під час повсякденної діяльності. Наприклад, дитина спостерігає за мурашником у парку, як мурахи ходять, носять їжу. Далі дитина може кинути крихту хліба мурашці і спостерігати як вона її несе. Також дошкільник може запитати у дорослого про мурах, про те, де вони живуть, що їдять, як будують мурашник.

Ми вважаємо, що самостійне навчання є також ефективним, оскільки воно мотивується інтересом дитини, а також розвиває у дитині самостійність, ініціативу, креативність.

Залежно від місця проведення неформальна та інформальна освіта може здійснюватися вдома (читання книг, ігри, домашні досліди тощо), в установах (музей, бібліотека, театр тощо), онлайн-освіта (онлайн-курси, соціальні мережі, перегляд відео тощо).

Неформальне та інформальне навчання сприяє розвитку пізнавальної сфери дитини. Воно також формує особистісні якості, такі, як самостійність, ініціатива, відповідальність та креативність, а також розвиває навички самостійного навчання, зокрема, пошуку інформації, роботи з джерелами та вирішення проблем, підвищуючи мотивацію до процесу навчання через зацікавленість змістом і процесом діяльності. Також для дітей важливим є відсутність певних обмежень, які часто є під час організації формальної освіти.

Взаємозв'язок неформальної та інформальної освіти полягає в тому, що інформальне навчання може стимулювати неформальне навчання, а неформальне навчання може озброїти дитину засобами для самостійного інформального навчання. У поєднанні з формальною дошкільною освітою ці три види утворюють комплекс, що реалізовує навчання впродовж життя.

Неформальне навчання доповнює формальну освіту, розширюючи світогляд, збагачуючи словниковий запас та знання. Воно допомагає адаптуватися до суспільства та вчитися спілкуватися з однолітками та дорослими, а також розвиває творчі здібності через малювання, ліплення, музику, танці.

Інформальне навчання готує дитину до школи, формуючи особистісні якості, такі як самостійність, ініціатива та відповідальність, а також soft skills, такі як креативність та критичне мислення.

Також ці форми освіти мають низку переваг. По-перше, однією з ключових переваг неформальної та інформальної освіти є гнучкість. Дитина має можливість вчитися в будь-який час і в будь-якому місці, що робить навчання більш доступним та адаптованим до її потреб та можливостей, особливо з урахуванням інклюзивного підходу.

По-друге, індивідуальний підхід відіграє важливу роль у процесі неформальної та інформальної освіти. Ці форми освіти забезпечують можливість ураховувати інтереси, потреби та темпи розвитку кожної дитини, створюючи комфортне та стимулююче середовище для навчання.

Третя перевага полягає в можливості розвитку мотивації. У неформальній та інформальній освіті дошкільник самостійно має можливість обирати теми та предмети, які хоче вивчати, що робить процес навчання більш захопливим та цікавим для нього.

Нарешті, розвиток самостійності є ще однією із найбільших ключових переваг неформальної та інформальної освіти. Дошкільник вчиться самостійно знаходити інформацію, вирішувати проблеми та досягати поставлених цілей, що відображається на його пізнавальному розвитку та успіхах.

Незважаючи на переваги, неформальна та інформальна освіта має і свої недоліки. Один із основних недоліків – це можливість дезінформації та відсутність нормативного контролю. В неформальній та інформальній освіті не завжди використовується перевірена та достовірна інформація, що створює ризики спотворення знань та отримання неправдивої інформації. Недостатній контроль з боку фахівців або експертів може призвести до поширення міфів, стереотипів або навіть неправильних уявлень серед дітей дошкільного віку. Тому важливо розвивати механізми перевірки та контролю інформації, яку вони отримують у межах неформальної та інформальної освіти, а також сприяти формуванню у них критичного мислення.

Висновки. Таким чином, неформальна та інформальна освіта відіграють важливу роль у формуванні особистості дитини дошкільного віку. Ці види освіти доповнюють формальну освіту, яка здобувається в дитячому садку, і дають можливість дітям розвивати свої навички та знання в більш широкому контексті.

Важливо зазначити, що неформальна та інформальна освіта не повинні замінювати формальну освіту. Їхнє завдання – доповнювати та розширювати можливості для навчання та розвитку дітей.

Неформальна освіта відкриває дітям можливість вивчати нові предмети та теми в будь-який час і в будь-якому місці, стимулюючи їх пізнавальну активність та самовдосконалення. Інформальна освіта, у свою чергу, підтримує індивідуальні потреби та інтереси кожної дитини, створюючи комфортне та стимулююче навчальне середовище.

Обидва види освіти сприяють розвитку мотивації до навчання, оскільки дитина може самостійно обирати теми та види діяльності, які хоче вивчати, що робить процес навчання більш захопливим та цікавим для неї. Крім того, розвиток самостійності в неформальній та інформальній освіті забезпечує дітей навичками та засобами для самостійного навчання, дослідження та досягнення поставлених цілей.

Список літератури

1. Commission of European Communities. A Memorandum on Lifelong Learning, 2000. URL: http://tvu.acs.si/dokumenti/LLLmemorandum_Oct2000.pdf (дата звернення: 05.02.2024).
2. Güleç İ., Çelik S., & Demirhan B. What Is Lifelong Learning? An Evaluation on Definition and Scope. *Sakarya University Journal of Education*, 2012. 2/3. pp. 34-48.
3. Kivrak E. Evaluation of the relationship between lifelong learning policies and employment in the European Union and Turkey. (Unpublished master thesis). Ankara University Institute of Educational Sciences, Ankara, 2007.
4. La Belle T. J. Formal, Nonformal and Informal Education: A Holistic Perspective on Lifelong Learning. *International Review of Education*, 1982. No. 28, pp. 159-175.
5. Litovchenko O. Out-of-school education & non-formal education of children and youth: conceptual foundations, goals and values. *Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education*, 2020, 24(1), pp. 300–316. URL: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2020-24-1-300-316> (дата звернення: 22.01.2024).
6. Дудник Н. Розвиток пізнавальної активності дошкільників. Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка, Вип. 23. Педагогіка, 2001. С. 228-242.
7. Жукевич І. Інформальна освіта як фактор трансформації сучасної освіти. Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки. Вип. 79(1), 2017. С. 140-144.
8. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради України. 2019. № 2657-VIII. 2661 – VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 18.01.2024).
9. Лук'янова Л. Б. Концепція розвитку освіти дорослих в Україні (друге видання). Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ : ТОВ «ДКС-Центр», 2016. 24 с.
10. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад. : І. І. Бабин, Я. Я. Болюбаш, А. А. Гармаш й ін.; за ред. Д. В. Табачника і В. Г. Кременя. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. 100 с.
11. Руденський Р., Жаркова І. Приватні заклади дошкільної освіти як альтернатива державним установам з освітньої підготовки дошкільників. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2021. № 2. С. 59-66.
12. Юник І. Д. Формальна, неформальна та інформальна освіта у брендингу викладача вишу. Академічні студії. Серія «Педагогіка», 2022, 1. С. 221-228.

References

1. Commission of European Communities. A Memorandum on Lifelong Learning, 2000. URL: http://tvu.acs.si/dokumenti/LLLmemorandum_Oct2000.pdf (accessed: 05.02.2024) (in English).
2. Güleç İ., Çelik S., & Demirhan B. What Is Lifelong Learning? An Evaluation on Definition and Scope. *Sakarya University Journal of Education*, 2012. 2/3. pp. 34-48 (in English).
3. Kıvrak E. Evaluation of the relationship between lifelong learning policies and employment in the European Union and Turkey. (Unpublished master thesis). Ankara University Institute of Educational Sciences, Ankara, 2007 (in English).
4. La Belle T. J. Formal, Nonformal and Informal Education: A Holistic Perspective on Lifelong Learning. *International Review of Education*, 1982. №28, pp. 159-175 (in English).
5. Litovchenko O. Out-of-school education & non-formal education of children and youth: conceptual foundations, goals and values. *Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education*, 2020, 24(1), pp. 300–316. URL: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2020-24-1-300-316> (accessed: 05.02.2024) (in English).
6. Dudnyk N. Rozvytok piznavalnoyi aktyvnosti doshkilnykiv [The development of cognitive activity of preschoolers]. *Ludynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni I. Franka*, Vyp. 23. Pedahohika, 2001. pp. 228–242. (in Ukrainian).
7. Zhukevych I. Informalna osvita yak faktor transformatsii suchasnoyi osvity [Informal education as a factor in the transformation of modern education]. *Zbirnyk naukovykh prats Kherson'skoho derzhavnogo universytetu. Pedahohichni nauky*. Vyp. 79(1), 2017. pp. 140–144. (in Ukrainian).
8. Zakon Ukrayiny «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 2019. № 2657-VIII. 2661 – VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (accessed: 18.01.2024) (in Ukrainian).
9. Luk'yanova L. B. Kontsepsiya rozvytku osvity doroslykh v Ukrayini (druhe vydannia) [The concept of adult education development in Ukraine (second edition)]. *Institut pedahohichnoyi osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrayiny*. Kyiv: TOV «DKS-Tsentr», 2016. 24 p. (in Ukrainian).
10. Natsionalnyi osvithni hlosarii: vyshcha osvita [National educational glossary: higher education] / avt.-uklad.: I. I. Babin, Ya. Ya. Boliubash, A. A. Harmash et al.; za red. D. V. Tabachnyka i V. H. Kremenyha. K.: TOV «Vydavnychyy dim «Pleyady», 2011. 100 p. (in Ukrainian).
11. Rudenskyi R., Zharkova I. Pryvatni zaklady doshkilnoyi osvity yak alternatyva derzhavnym ustanovam z osvitnoyi pidhotovky doshkilnykiv [Private preschool education institutions as an alternative to state educational institutions for preschoolers' training]. *Naukovi zapysky*

Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Hnatiuka. Ser. Pedahohika. Ternopil: TNPUi im. V. Hnatiuka, 2021. №2. pp. 59-66. (in Ukrainian).

12. Yunik I. D. Formalna, neformalna ta informalna osvita u brendynhu vykladacha vyshu [Formal, non-formal, and informal education in branding of a university teacher]. Akademichni studiyi. Seriya «Pedahohika», 2022, 1. pp. 221-228. (in Ukrainian).